

М.В. МОРОЗ, канд. юрид. наук, доц., Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

І.А. ЧУРКІН, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЩОДО ПІДТРИМАННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ У НАЛЕЖНОМУ СТАНІ ЗА ДОГОВОРОМ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ БЕЗ ЕКІПАЖУ

***Ключові слова:** договір найму (оренди) автомобільного транспортного засобу без екіпажу, технічне обслуговування автомобільного транспортного засобу, поточний ремонт автомобільного транспортного засобу, капітальний ремонт автомобільного засобу*

При укладанні договору найму (оренди) транспортного засобу без екіпажу виникає ряд питань, пов'язаних із обов'язками сторін щодо підтримання автомобільного транспортного засобу у належному стані.

Проблематика договірних правовідносин досліджувалася ученими-юристами у самих різних аспектах. Фундаментальні дослідження в цій області були проведені М.І.Брагінським, В.В. Вітрянським [1], І.Б. Новіцьким, Л.О. Лунц [2], Ф.І. Гавзе [3], О.А. Красавчиковим [4] та іншими ученими. Але проблематика обов'язків сторін щодо підтримання автомобільного транспортного засобу у належному стані за договором найму (оренди) транспортного засобу без екіпажу слабо висвітлена, є достатньо актуальною та потребує подальшого вивчення, що і є метою нашого дослідження.

Відповідно до ч.1 ст.801 ЦК України [5] наймач зобов'язаний підтримувати автомобільний транспортний засіб у належному технічному стані. Однією з необхідних умов для забезпечення належного технічного стану автомобільного транспортного засобу під час користування ним є його належне технічне обслуговування.

Метою технічного обслуговування автомобільних транспортних засобів та їх складових є підтримання їх у належному стані та забезпечення встановлених виробником технічних характеристик під час використання, зберігання або утримання протягом періоду експлуатації. Призначення технічного обслуговування – знизити інтенсивність зношуваності деталей, виявити та попередити несправності в результаті своєчасного виконання контрольних, мастильних, кріпильних, регулювальних та інших робіт [6, с.71].

Визначення поняття технічного обслуговування міститься у чинному законодавстві стосовно автомобільного транспорту. Зокрема, Положення про технічне обслуговування і ремонт дорожніх транспортних засобів автомобільного транспорту, затверджене наказом Міністерства транспорту України № 102 від 30.03.1998 року, визначає технічне обслуговування, як комплекс операцій чи операцію щодо підтримки роботоздатності або справності виробу під час використання за призначенням, зберігання та транспортування [7].

Правила надання послуг з технічного обслуговування і ремонту автомобільних транспортних засобів, затверджені Наказом Міністерства транспорту України від 11.11.2002 р. № 792, визначають, що технічне обслуговування – це операція чи комплекс операцій із задоволення вимог, установлених експлуатаційною чи сервісною документацією дорожнього транспортного засобу як умова забезпечення відповідності його експлуатаційних характеристик вимогам виробника і нормативних документів [8].

У пункті 3.1 цього ж нормативного акту визначається комплекс заходів технічного обслуговування щодо транспортного засобу, зокрема зазначається, що система технічного обслуговування передбачає: технічне обслуговування в період обкатки; щоденне обслуговування; перше технічне обслуговування (ТО-1); друге технічне обслуговування (ТО-2); сезонне технічне обслуговування; технічне обслуговування під час консервації ДТЗ. Визначається також і перелік та обсяг робіт та послуг, які є необхідними при здійсненні того чи іншого виду технічного обслуговування транспортного засобу (надання контрольно-діагностичних послуг, виконання кріпильних, регулювальних, мастильних і очищувальних робіт та ін.).

Технічне обслуговування автомобільного транспортного засобу наймач має здійснювати з певною періодичністю, яку можна визначити, як інтервал часу чи напрацювання між даним видом технічного обслуговування і наступним таким же видом або іншим більшої складності.

Здійснювати технічне обслуговування автомобільного транспортного засобу наймач може як самостійно, так і з залученням на підставі цивільно-правових договорів третіх осіб (фахівців або спеціалізованих організацій), за свій рахунок.

При здійсненні наймачем користування автомобільним транспортним засобом відбувається його зношення (як загальне, так і його складових). Підтримання автомобільного транспортного засобу у належному стані не означає, що наймач зобов'язаний повернути наймодавцеві після закінчення строку дії договору найму цей транспортний засіб у тому ж стані, у якому він його отримав від наймодавця.

У той же час, рівень зношення автомобільного транспортного засобу при його поверненні не повинен перевищувати норму.

Здійснює технічне обслуговування автомобільного транспортного засобу наймач за свій рахунок, оскільки, ч.2 ст.801 ЦК України [5] визначає, що витрати, пов'язані з використанням транспортного засобу, в тому числі зі сплатою податків та інших платежів, несе наймач.

У той же час, ми вважаємо, що до категорії вищезазначених витрат не слід відносити витрати на проведення капітального ремонту автомобільного транспортного засобу, якщо обов'язок наймача його здійснити не встановлений законом або договором. Вважаємо не логічним покладати на наймача витрати на проведення капітального ремонту транспортного засобу, а отже й обов'язок з його проведення, якщо він не покладений на наймача законом або договором, оскільки він може отримати у найм автомобільний транспортний засіб з досить високим рівнем зношення, необхідність капітального ремонту, а отже й витрат на його проведення може виникнути, у зв'язку з цим, одразу ж після отримання цього транспортного засобу від наймодавця. За таких обставин, покладати за загальним правилом обов'язок з проведення капітального ремонту транспортного засобу, а отже й витрат на його проведення, на наймача було б несправедливим.

Наступною мірою, яка покликана забезпечити підтримання наймачем автомобільного транспортного засобу у належному технічному стані, є ремонт. Обов'язок наймача зі здійснення ремонту транспортного засобу, хоча й є тісно пов'язаним з обов'язком здійснення ним технічного обслуговування транспортного засобу, є самостійним.

Ремонтом є комплекс операцій щодо відновлення справності або роботоздатності транспортного засобу та відновлення як його ресурсів, так і його складових частин. Метою ремонту є відновлення транспортного засобу до справного стану, тобто такого його стану, який відповідає усім вимогам нормативно-технічної і (або) конструкторської документації.

Під час проведення ремонту відновлюються втрачені якості автомобільного транспортного засобу, що дає змогу наймачеві продовжувати його використання за цільовим призначенням. Здійснення ремонту не пов'язане із внесенням конструктивних змін до транспортного засобу, а отже він здійснюється наймачем без дозволу наймодавця.

Відповідно до ч.1 ст.776 ЦК України [5], поточний ремонт речі, переданої у найм, провадиться наймачем за його рахунок, якщо інше не встановлено договором або законом.

Визначення поточного ремонту не міститься у Цивільному кодексі, у той же час його містять нормативні акти, які регулюють діяльність, пов'язану з використанням автомобільних транспортних засобів. Наприклад, Положенням про технічне обслуговування і ремонт дорожніх транспортних засобів автомобільного транспорту визначено, що поточний ремонт – ремонт, який виконується для забезпечення або відновлення роботоздатності виробу і полягає в заміні і (або) відновленні окремих частин (може виконуватись заявочно або за результатами діагностування агрегатним, знеособленим та іншими методами). При цьому під роботоздатністю розуміють стан виробу, в якому значення усіх параметрів, які характеризують здатність виконувати задані функції, відповідають вимогам нормативно-технічної і (або) конструкторської документації [7].

У договорі найму автомобільного транспортного засобу сторони, як правило, не встановлюють строків здійснення наймачем поточного ремонту. Це обумовлено тим, що поточний ремонт полягає в усуненні недоліків транспортного засобу, які не є істотними (заміна окремих деталей та ін.). Зазначені недоліки досить часто можуть виникати під час користування найманим транспортним засобом.

У той же час договором найму автомобільного транспортного засобу без екіпажу на наймача може бути покладений обов'язок здійснити поточний ремонт у визначені строки. Строки здійснення поточного ремонту наймачем, як правило обумовлюються тоді, коли необхідність у ньому виникла ще до укладення договору найму транспортного засобу. Поточний ремонт наймачем здійснюється без дозволу наймодавця.

Здійснювати поточний ремонт транспортного засобу наймач може як самостійно, так і з залученням на підставі цивільно-правових договорів третіх осіб (фахівців або спеціалізованих організацій), але обов'язково за свій рахунок, якщо інше не передбачено договором або законом.

За загальним правилом здійснення капітального ремонту транспортного засобу є обов'язком наймодавця.

Відповідно до ч.2 ст.776 ЦК України [5], капітальний ремонт речі, переданої у найм, провадиться наймодавцем за його рахунок, якщо інше не встановлено договором або законом.

Взагалі, термін «капітальний» походить від латинського слова «capitalis», що означає «головний». Таким чином, капітальний ремонт є основним, головним, найбільш важливим ремонтом.

Тривалий час, не було визначено на законодавчому рівні поняття капітального ремонту, як такого, і поняття капітального ремонту автомобільного транспортного засобу, зокрема. У зв'язку з цим, науковцями постійно здійснювалися спроби визначити поняття капітального ремонту.

«...Під капітальним ремонтом зазвичай розуміють оновлення істотних частин майна, яке вимагає при цьому настільки значних затрат, що воно є обґрунтованим лише при тривалому користуванні відремонтованим майном» [9, с.166]. Інші зазначають: «Під капітальним ремонтом розуміють відновлення або оновлення основних конструктивних елементів предмета найму» [10, с.330].

У той же час, обидві з запропонованих позицій є вразливими, оскільки фактично визначення включають і поточний ремонт, який іноді, а особливо коли це стосується транспортних засобів, потребує значних витрат, при цьому досить часто відбувається також і оновлення майна, а не тільки його підтримання у справному стані.

Деякі, визначаючи капітальний ремонт, пішли шляхом порівняння його з поточним ремонтом за допомогою наступних критеріїв: «...слід: по-перше, встановити до якого з видів ремонту, встановлених відомчими нормативними актами, відноситься даний ремонт;

з'ясувати за рахунок яких джерел фінансування повинен бути здійснений даний ремонт; по-друге, розкрити зміст цього різновиду ремонту та його співвідношення з іншими видами ремонту. У спірних випадках питання можна поставити на вирішення технічної експертизи» [6, с.75].

На даний момент нормативне визначення капітального ремонту міститься у Положенні про технічне обслуговування і ремонт дорожніх транспортних засобів автомобільного транспорту, щодо автомобільного транспорту: «капітальний ремонт – це ремонт, який виконується для відновлення справності та повного або близького до повного відновлення ресурсу виробу із заміною чи відновленням будь-яких частин, у тому числі базових» [7].

На наш погляд, запропоноване визначення є вдалим і охоплює основні ознаки капітального ремонту транспортного засобу, тому його можна було би на законодавчому рівні застосувати і щодо інших видів транспорту.

Таким чином, капітальним ремонтом автомобільного транспортного засобу є найбільший за обсягом вид ремонту, за якого відбувається розбирання агрегату, заміна усіх зношених деталей (за поточного ремонту агрегат або зовсім не розбирається, або розбирається частково, без заміни та ремонту основних деталей). Навіть і поточний ремонт автомобільного транспортного засобу може вимагати значних витрат, у той же час, ці витрати є не значними у співвідношенні до загальної вартості транспортного засобу. Вартість же капітального ремонту автомобільного транспортного засобу повинна бути значною у співвідношенні його вартості та загальної вартості транспортного засобу.

Після проведення капітального ремонту параметри автомобільного транспортного засобу повинні наблизитися або відновитися до стану первинних. Під час здійснення капітального ремонту автомобільного транспортного засобу (не залежно від того, хто його здійснює – чи наймодавець чи наймач), наймач позбавлений можливості користуватися цим транспортним засобом. Постає питання чи повинен він вносити плату за найм у цей період?

Відповідно до ч.6 ст.762 ЦК України [5], наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає.

Таким чином, якщо необхідність проведення капітального ремонту автомобільного транспортного засобу виникла з вини наймача (внаслідок порушення умов експлуатації транспортного засобу, пошкодження транспортного засобу у ДТП, за вини наймача та ін.), він не звільняється від внесення плати за найм на період проведення капітального ремонту автомобільного транспортного засобу. Якщо ж необхідність проведення капітального ремонту транспортного засобу виникла не з вини наймача (внаслідок нормального зношення транспортного засобу під час належної експлуатації, пошкодження транспортного засобу у ДТП, без вини наймача та ін.), наймач звільняється від обов'язку внесення плати за найм на період проведення капітального ремонту.

Капітальний ремонт провадиться у строк, встановлений договором. Якщо строк не встановлений договором або ремонт викликаний невідкладною потребою, капітальний ремонт має бути проведений у розумний строк (ч.2 ст.776 ЦК України[5]).

Оскільки капітальний ремонт є, як правило, тривалим у часі, законодавець щодо тривалості проведення капітального ремонту у часі визначає, що якщо строк тривалості проведення капітального ремонту не визначений договором або ремонт викликаний невідкладною потребою (ДТП, псування транспортного засобу внаслідок прихованих недоліків та ін.), капітальний ремонт має бути проведений у розумно необхідний для цього строк. Зазначена позиція законодавця є виваженою, оскільки тривалість проведення капітального ремонту транспортного засобу залежить від характеру, обсягу капітального ремонту та багатьох інших факторів (наскільки швидко можна придбати необхідні

запчастини, строк їх виготовлення, якщо їх необхідно виготовлювати під замовлення та ін.).

Наймач не лише може бути зобов'язаний до проведення капітального ремонту автомобільного транспортного засобу договором, у окремих випадках чинне законодавство надає наймачеві право на проведення капітального ремонту. Так, згідно з ч.3 ст.776 ЦК України [5], якщо наймодавець не провів капітального ремонту речі, що перешкоджає її використанню відповідно до призначення та умов договору, наймач має право:

1) відремонтувати річ, зарахувавши вартість ремонту в рахунок плати за користування річчю, або вимагати відшкодування вартості ремонту;

2) вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.

Зі змісту зазначеної норми видно, що наймач, якщо на нього не покладається обов'язок із проведення капітального ремонту транспортного засобу договором, має право самостійно відремонтувати його, зарахувавши вартість ремонту в рахунок плати за користування річчю, або вимагати відшкодування вартості ремонту. При цьому, на наш погляд, він зобов'язаний повідомити наймодавця про необхідність проведення капітального ремонту транспортного засобу у тому разі, якщо його проведення викликано невідкладною потребою. Якщо наймач у цьому разі не повідомив наймодавця про необхідність проведення капітального ремонту транспортного засобу, немає підстав покладати на наймодавця відповідальність за його не здійснення.

Здійснення капітального ремонту транспортного засобу не пов'язано із внесенням до нього конструктивних змін. Якщо у разі здійснення капітального ремонту транспортного засобу відбуваються конструктивні зміни, які підвищують ефективність його використання, йдеться про те, що поряд з ремонтом відбувається поліпшення транспортного засобу.

Отже, визначення вищевказаних обов'язків сторін щодо підтримання автомобільного транспортного засобу у належному стані за договором найму (оренди) транспортного засобу без екіпажу і їх юридичне закріплення, мають важливе науково-практичне значення, оскільки відсутність у законодавстві деяких положень перешкоджає можливості належного захисту прав сторін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брагинский М. И. Договорное право : Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 1997. – 681 с.
2. Новицкий И. Б. Общее учение об обязательстве / И. Б. Новицкий, Л. А. Лунц. – М. : Юриздат, 1950. – 416 с.
3. Гавзе Ф. И. Обязательственное право : Общие положения / Ф. И. Гавзе. – Минск : БГУ, 1968. – 128 с.
4. Советское гражданское право: учебник в 2 т. / под ред. О. А. Красавчикова. – 3-е изд. – М. : Высш. шк., 1985. – Т. 1. – 544 с.
5. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV // ВВР України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
6. Левенсон Д. С. Договор аренды транспортных средств / Д. С. Левенсон. – М. : Юрид. лит., 1969. – 121 с.
7. Наказ Міністерства транспорту України «Положення про технічне обслуговування і ремонт дорожніх транспортних засобів автомобільного транспорту» : від 30.03.1998 р., №102 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 18. – Ст. 71.
8. Наказ Міністерства транспорту України «Правила надання послуг з технічного обслуговування і ремонту автомобільних транспортних засобів» : від 11.11.2002 р., № 792 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 8. – Ст. 132.

9. Отдельные виды обязательств / [Антимонов Б. С., Брауде И. Л., Граве К. А., Новицкий И. Б., Полянская Г. Н. и др.] ; под ред. К. А. Граве, И. Б. Новицкий. – М. : Госюриздат, 1954. – 360 с.

10. Научно-практический комментарий к ГК РСФСР / под ред. Е. А. Флейшиц. – М. : Юридическая литература, 1966. – 640 с.

Мороз М. В. *Обов'язки сторін щодо підтримання автомобільного транспортного засобу у належному стані за договором найму (оренди) транспортного засобу без екіпажу* / М. В. Мороз, І. А. Чуркін // *Форум права*. – 2012. – № 3. – С. 465-470 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012_3/12mmvzbe.pdf

Досліджені проблеми недосконалості законодавства стосовно обов'язків сторін щодо підтримання автомобільного транспортного засобу у належному стані за договором найму (оренди) транспортного засобу без екіпажу та запропоновані шляхи подолання даних прогалин.

***

Мороз Н.В., Чуркин И.А. *Обязанности сторон относительно поддержания автомобильного транспортного средства в надлежащем состоянии по договору найма (аренды) транспортного средства без экипажа*

Исследованы проблемы несовершенства законодательства, касающегося обязанностей сторон относительно поддержания автомобильного транспортного средства в надлежащем состоянии по договору найма (аренды) транспортного средства без экипажа, и предложены пути преодоления данных пробелов.

***

Moroz N.V., Churkin I.A. *Obligations of the Parties with Respect to Maintenance of a Transport Vehicle in Proper Condition under the Dry Lease Contract*

The problems of imperfect legislation concerning the obligations of the parties with respect to maintenance of a transport vehicle in proper condition under the dry lease contract have been investigated; the ways to overcome these gaps have been suggested.